

Obecně prospěšné společnosti

(zákon č. 248/1995 Sb.)

JUDr. Lenka Deverová pro časopis GRANTIS 7-8/2001, © ICN, o.p.s.

obecně prospěšné společnosti

- jsou typem neziskové právnické osoby, jejímž hlavním **posláním je poskytovat obecně prospěšné služby.**

Zákon sám neurčuje, které služby jsou obecně prospěšné. Soudce při rozhodování o zápisu obecně prospěšné společnosti do rejstříku posuzuje otázku obecné prospěšnosti služeb, jež chce společnost poskytovat.

Základním vodítkem k jeho rozhodování bývá právě posouzení, zda budou služby poskytovány "pro všechny uživatele za předem stanovených a pro všechny stejných podmínek". Což nelze vykládat absolutně. Je-li např. OPS zřizována jako Domov důchodců, poskytuje služby pro definovanou skupinu obyvatel - osoby v důchodovém věku.

kde se s OPS setkáme?

- OPS jsou nejčastěji zakládány v oblasti školství (řada soukromých škol zvolila formu OPS), v oblasti kultury (divadla, orchestry, galerie, knihovny) nebo v oblasti sociální péče. Postupně se začíná tento typ neziskové právnické osoby rozšiřovat i do oblasti zdravotnictví - OPS působí jako nestátní zdravotnická zařízení.
 - Uvedme několik příkladů OPS. Kultura: Viola, o.p.s., Pražská komorní filharmonie, o.p.s., Český filharmonický sbor Brno, o.p.s. Sport: Plavecký bazén Jablonec nad Nisou, o.p.s. Městské služby: Městské informační centrum Ostrava, o.p.s.

zakladatelem OPS...

- ...může být každá fyzická nebo právnická osoba.
- I obce jako právnické osoby mohou být zakladateli této neziskové právnické osoby.
- Rovněž stát může být zakladatelem OPS.
 - Zákon č. 248/1995 Sb. poskytuje zakladateli významná práva. Může jmenovat členy správní rady, která je statutárním orgánem OPS, a dozorčí rady, jež je kontrolním orgánem OPS. Tak může přímo ovlivňovat činnost OPS.

Zakládací listina

- je významným dokumentem, jemuž by měl každý zakladatel OPS věnovat maximální pozornost.
- V zakládací listině může vymezit rozhodovací pravomoci správní rady, pozici a rozhodovací pravomoci ředitele v rámci běžného řízení OPS, určit organizační strukturu nebo alespoň její rámeček. Vkládá-li zakladatel do OPS při jejím založení majetek, může stanovit, že tento majetek nebo jeho část nelze po celou dobu existence OPS zcizit nebo zatížit.
- Je-li zakladatel jeden, zpracuje zakládací listinu ve formě notářského zápisu notář. Není však dobře spoléhat na to, že notář vypracuje text. Raději proto připravte text, který notář převede do formy notářského zápisu. Jsou-li zakladatelé dva a více, sepíší spolu zakládací smlouvu, kterou podepíší a podpisy ověří.

Zakládací listina nebo smlouva musí obsahovat :

- a) název, sídlo a identifikační číslo zakladatele, jde-li o právnickou osobu, nebo jméno, rodné číslo a trvalý pobyt zakladatele, jde-li o fyzickou osobu;
- b) název a sídlo OPS;
- c) **druh obecně prospěšných služeb**, které OPS bude poskytovat;
- d) **podmínky poskytování jednotlivých druhů obecně prospěšných služeb**;
- e) dobu, na kterou se OPS zakládá;
- f) jméno, rodné číslo a trvalý pobyt členů správní rady;
- g) způsob jednání správní rady;
- h) jméno, rodné číslo a trvalý pobyt členů dozorčí rady;
- i) **hodnotu a označení majetkových vkladů** jednotlivých zakladatelů, u nepeněžitého vkladu určení jeho předmětu a ocenění odborným odhadem;
- j) způsob zveřejňování výroční zprávy o činnosti a hospodaření OPS.

ad b) Název obecně prospěšné společnosti

- **musí obsahovat slova "obecně prospěšná společnost" nebo zkratku "o.p.s."**.
- **Název OPS musí být zvolen tak, aby nevyvolával možnost záměny s jinou právnickou osobou. Sídlo OPS musí být uvedeno plnou adresou. Sídlo musí být v nebytových prostorech.**

ad c)-d) Druh poskytovaných služeb a stanovení podmínek

- jejich poskytování je nejdůležitější částí zakládací listiny.
- Z praxe soudů je třeba poukázat na to, že soudci velmi často požadují, aby zakladatelé pro ty služby, jež jsou poskytovány za úplatu, **doložili živnostenské oprávnění**.
 - Samo získání živnostenského oprávnění většinou nečiní problémy.
 - Na služby OPS, které odpovídají živnostem vázaným a koncesovaným, musí zakladatel k zápisu do rejstříku doložit získání živnostenského listu, resp. koncese.

Uved'me si praktický příklad:

- OPS, která působí v oblasti sociálních služeb, chce jako obecně prospěšnou službu zajišťovat přípravu dietních pokrmů pro konkrétní indikace. Živnostenský úřad však trvá na tom, že se příslušná živnost musí nazývat "hostinská činnost". Jaké se doporučuje řešení? Do zakládací listiny zakotvit dva články. V jednom bude uvedeno, že společnost zajišťuje jako službu hostinskou činnost, a v druhém, že v podmínkách OPS se hostinskou činností rozumí příprava dietních pokrmů pro nemocné s konkrétním onemocněním.

- ad e) OPS může být založena na dobu určitou stanovenou uplynutím určité doby nebo splněním určitých podmínek, nebo na dobu neurčitou.

- ad f) U **správní rady** lze stanovit vedle pouhého uvedení jmen, příjmení, rodných čísel a místa trvalého pobytu jednotlivých členů i způsob usnášení se, určení záležitostí, o nichž je správní rada oprávněna rozhodovat nad rozsah stanovený § 13 zákona; může zde být vymezeno právo účasti zakladatele na jednání správní rady.
Členem správní rady může být podle § 10 odst. 3 pouze fyzická osoba, která je bezúhonná, má způsobilost k právním úkonům a není ani ona sama, ani osoby jí blízké v pracovněprávním nebo jiném obdobném vztahu k OPS.
Blokační ustanovení příbuzenskými vztahy pravděpodobně upraví novela zákona tak, že členem správní a dozorčí rady nesmí být osoba, která je v příbuzenském vztahu k některému z vedoucích pracovníků OPS.

- ad g) **Způsobem jednání správní rady** se rozumí postup, jakým správní rada vystupuje jménem OPS navenek. Zde existuje mnoho variant řešení, např. "Jménem společnosti jedná předseda správní rady ve všech věcech samostatně", nebo "Jménem společnosti jednají vždy dva členové správní rady společně".

- ad i) Z praxe jsou známy případy, kdy OPS byla založena, aniž do ní zakladatelé cokoliv vložili. Nejednoznačné ustanovení zákona vede k tomu, že většina soudců pojmá **vklad** jako povinnost. Z praxe doporučuji vložit jistý minimální vklad, pokud se nechcete vystavit nebezpečí zamítnutí návrhu na zápis do rejstříku. Ze soudní praxe víme, že soudy bez problémů akceptují vklad zakladatele ve výši 500 korun. Novela zákona o OPS upraví nepřesné vymezení povinnosti vkladu zakladatele.

- ad j) Zákon v § 20 a 21 upravuje **povinnost OPS vydávat každoročně výroční zprávu o činnosti a hospodaření OPS**. Zpráva musí být veřejně přístupná. Způsob zveřejnění stanoví OPS v zakládací listině. Nejrozšířenější způsob zveřejnění výroční zprávy je její zpřístupnění v sídle společnosti v pracovní dny v konkrétně určených hodinách.

- Zakladatel musí soudu podat **návrh na zápis do rejstříku**. Návrh na zápis musejí zakladatelé podepsat a podpisy nechat ověřit. V případě, že zmocní jinou osobu, např. advokáta, udělí mu plnou moc, na níž musejí být rovněž ověřené podpisy.

K návrhu na zápis OPS do rejstříku je nutné doložit doklady prokazující splnění podmínek stanovených zákonem:

- - je-li zakladatelem OPS právnická osoba, musí doložit svou právní existenci a doložit své identifikační číslo.
 - k doložení sídla OPS je nutné předložit doklad o existenci sídla, tj. souhlas majitele objektu, v němž OPS bude sídlit, s umístěním sídla OPS, nebo smlouvu o budoucí smlouvě nájemní. Dále je nutné doložit výpis z katastru nemovitostí objektu, v němž bude sídlo.
 - členové správní a dozorčí rady musejí výpisem z rejstříku trestů doložit svou bezúhonnost a čestným prohlášením doložit, že splňují všechny podmínky, které § 10 zákona č. 248/1995 Sb. stanoví pro členy správní rady a § 15 pro členy dozorčí rady.
 - je-li do OPS vkládán zakladateli vklad, musí být přiloženo tzv. prohlášení správce vkladu o převzetí vkladu zakladatelů. Správcem vkladu může být jeden za zakladatelů nebo osoba jimi určená. V prohlášení správce vkladu potvrdí, že obdržel vklady zakladatelů ve sjednané výši a že tyto vklady převede na OPS v určité lhůtě ode dne jejího vzniku.
- Návrh na zápis musí být u rejstříkového soudu podán do 90 dnů od podpisu zakladací listiny. Řízení před soudem trvá od několika týdnů do několika měsíců

Rádi bychom založili obecně prospěšnou společnost. Na co si přitom máme dát pozor?

- Obecně prospěšné společnosti byly zavedeny do našeho právního řádu v roce 1996 zákonem 248/1995 Sb.) Od zavedení této právní formy se mnoho očekávalo, ale počáteční nadšení bylo schlazeno velmi formalistickým přístupem obchodních rejstříkových soudů. Zatímco např. občanská sdružení svůj vznik a změny pouze oznamují (orgán je akceptuje, pokud nejsou v rozporu se zákonem), obecně prospěšné společnosti vznikají až aktem zápisu (nabytím právní moci usnesení) do rejstříku obecně prospěšných společností vedeným krajským soudem. Pro laika je právní jazyk málo srozumitelný, informací je málo a samotní soudci konzultují tuto problematiku jen výjimečně. Příprava podkladů bývá často časově a někdy i finančně náročná (několik cest k notáři s každým ze členů SR, výpisy z rejstříku trestů, zastoupení advokátem, apod.).

- Zdroj obtíží spočívá v soudním systému a velmi širokém chápání principu soudcovské nezávislosti. Soudci často interpretují ustanovení zákona různě. Podmínky zápisu se tak mění soud od soudu a někdy i soudce od soudce (v rámci jednoho soudu) a to v závislosti na odborné úrovni soudců i na množství agendy. Přínosným pokusem o zlepšení této situace je uveřejnění databáze tiskopisů pro zápis a změnu údajů v rejstříku, která je vystavena na internetových stránkách ministerstva spravedlnosti (www.justice.cz). Ačkoliv soudci nejsou povinni se těmito pokyny řídit, mohou případným navrhovatelům pomoci urychlit průběh zápisů.

V praxi se setkáváme s těmito třemi okruhy problémů:

1. Formulace obecně prospěšných služeb

Precizní formulace obecně prospěšných služeb je nutná především u nově zakládaných společností. Praxe rejstříkových soudů není jednotná, ale je možné se inspirovat u již registrovaných společností. Obecně platí, že služba musí být poskytována veřejnosti (nikoliv zvířatům nebo přírodě) a za předem stanovených pro všechny stejných podmínek. Z formulace musí být patrné, že se jedná o službu (nikoliv např. hmotnou podporu).

2. Řádné doložení všech skutečností

Všechny zapisované skutečnosti je nutné doložit. Velmi často se opomíjí doložení splnění podmínek pro výkon služby (dle § 5, odst. 4, zákona 248/1995). Listiny musí být buď originálem nebo úředně ověřenou kopií. Návrh se podává v tolika kopiích, kolik je účastníků řízení (s výjimkou navrhovatele). Přílohy se přikládají v jednom vyhotovení s výjimkou listin, které se zakládají do sbírky listin. Některé listiny (výpis z rejstříku trestů) by neměly být příliš staré. K doložení chybějících listin soud navrhovatele následně vyzve.

3. Odlišná interpretace ustanovení zákona

Pokud se při interpretaci odlišujete od názoru soudu (např. kdo je oprávněn měnit rozsah obecně prospěšných služeb), nezbývá než se proti zamítavému rozhodnutí odvolat k vrchnímu soudu a svůj právní názor důkladně odůvodnit. Takové řízení může trvat několik měsíců (i let), ale naděje na úspěch není rozhodně vyloučena.

- Závěrem lze říci, že za dobu 8 let se situace zakladatelů a správních rad obecně prospěšných společností ve vztahu k rejstříkovým soudům zlepšila jen málo. Doufám, že budoucnost přinese sjednocení podmínek pro registraci a zjednodušení a zrychlení práce rejstříkových soudů.

rozdíly mezi OS a OPS

- Je bohužel pravda, že zákon č. 248/1995 Sb. o obecně prospěšných společnostech je v platnosti již osmým rokem, avšak založených OPS jsou nikoliv tisíce, jak zákonodárce patrně předpokládal, ale spíše stovky, což o jejich „oblíbenosti“ mezi potenciálními zakladateli neziskových organizací částečně vypovídá.

- Laické veřejnosti možná právem obě formy NNO splývají, neboť platí, že to, co může dělat OPS (na kterou se vztahuje uvedený zákon o OPS s poměrně podrobnou úpravou a přísným režimem) může dělat i OS (které se řídí až velmi obecným zákonem č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů), avšak – tento vztah neplatí naopak.

- k zakládání OS vede obvykle potřeba určité skupiny lidí společně o něco usilovat, scházet se či jinak sdílet svoje zájmy a zároveň dát této své snaze právní formu, protože to může být výhodné. OPS jsou zakládány především v oblasti školství (soukromé školy), v oblasti kultury (divadla, galerie, orchestry, knihovny...), ve zdravotnictví (nestátní zdravotnická zařízení) a v oblasti soc. péče.

Podstatným znakem a zákonnou podmínkou fungování OPS je, že:

musí poskytovat obecně prospěšné služby, a to všem za stejných, předem zveřejněných podmínek (OS toto omezení nemá, může se tedy věnovat jakékoli činnosti, pokud není zákonem zakázána). Obecná prospěšnost je vymezena pouze jako služba poskytovaná všem uchazečům za předem stanovených a pro všechny stejné podmínky. Zda zakladatelem navrhovaný okruh poskytovaných služeb má obecně prospěšný charakter záleží na posouzení registračního (rejstříkového) soudu.

je nezávislá na svém zakladateli, s výraznými rysy samosprávného řízení. Založit OPS může fyzická, právnická osoba nebo i stát. Může se tedy jednat i jen o jednu osobu (zakl. listina; pokud je zakladatelů více, pak jde o zakl. smlouvu) a může jí být i cizinec, což neplatí pro OS, kde cizinec sice může být členem, ale ne zakladatelem. OPS podléhá nezávislé kontrole veřejnosti prostřednictvím správní rady (pro jejíž členy platí přísné limity střetu zájmů), která je statutárním orgánem, a výročních zpráv o činnosti a hospodaření.

je založena na principu tzv. neziskovosti. Neziskovost nespočívá v tom, že by příslušný právní subjekt nemusel vykazovat ztrátu, ale v tom, že hospodářský výsledek musí být reinvestován ve prospěch obecně prospěšných služeb, pro které byla nezisková právnická osoba založena. Případný zisk ani majetek neziskové právnické osoby si tedy nemohou přivlastňovat zakladatelé, členové orgánů, zaměstnanci ani jiné osoby, výsledek její neziskové aktivity nemůže být využíván vymezenou členskou základnou, jako je tomu u občanských sdružení. Stejně jako OS (kterému podnikání nebo jinou výdělečnou činnost jako činnost vedlejší zákon nezakazuje a záleží tedy jen na znění stanov) tedy OPS může činnost doplňkovou - vedlejší vyvíjet, a to v zájmu získání dalších finančních prostředků, lepšího využití zařízení, případně kvalifikace zaměstnanců. Může jít o činnost na živnostenský list nebo jinou výdělečnou činnost (nejčastěji pronájem nemovitosti).

- Obecně lze říci, že co do komplikovanosti struktury a řízení je OPS je po formální stránce vůči OS v podobném vztahu jako nadace vůči nadačnímu fondu. Pokud se tedy skupina angažovaných občanů rozhodne založit neziskovku s cílem poskytovat obecně prospěšné služby, nemusí nutně zakládat OPS. Její výhodou oproti OS je ze zákona větší transparentnost (povinnost zveřejňovat výroční zprávu a v zákonem stanovených případech nechat zpracovat auditorem účetní závěrku), což může být pro případného dárce nebo sponzora důvěryhodnější. S tím souvisí i větší serióznost, stabilita a profesionalita OPS v očích veřejnosti, neboť pouhá deklarace obecné prospěšnosti v názvu či stanovách nezavazuje OS k faktickému výkonu této činnosti, OS ke zkrátka „může nevyvíjet“, zatímco obecně prospěšné společnosti v případě, že neposkytuje obecně prospěšné služby uvedené v zakládací listině po dobu delší než šest měsíců, hrozí zrušení soudem – předpokládá se tedy soustavnost vykonávaných činností, což problematiku znalý dárce či sponzor nemůže u OS automaticky předpokládat (aktivních OS je několikanásobně méně než jejich celkový počet).

Mezi hlavní rozdíly kromě již uvedeného patří:

účel vzniku (u OPS obecná prospěšnost, u OS prosazování zájmů svých členů, jakkoli samy o sobě mohou být také obecně prospěšné);

- způsob vzniku (OPS vzniká dnem zápisu do rejstříku obecně prospěšných společností vedeného rejstříkovým soudem, kdežto OS vzniká registrací MV. To, že vznik OS je běžně otázkou cca dvou týdnů, zatímco zápis OPS trvá měsíce, je při zakládání neziskovky dobré vědět

OPS se vznikem osamostatňuje od svých zakladatelů. V případě OS toto neplatí, zakladatelé jsou většinou (jakkoli nemusí být) zastoupeni ve volených orgánech sdružení;

- rozdílná organizační struktura (orgány OPS jsou vždy správní rada nezávislá na zakladatelích, nepovinně ředitel a v zákonem stanovených případech dozorčí rada, u OS je možné orgány navolit a pojmenovat v souladu se stanovami, běžně bývá statutárním a zároveň výkonným orgánem předseda a vrcholným orgánem členská schůze nebo valníé shromáždění). S tím souvisí i počet členů (u OS může jít o stovky v případě zájmových aktivit, např. sportovní klub, OPS jako organizace s hierarchickou strukturou včetně zaměstnanců členy nemá)

- počet zakladatelů organizace (u OPS postačí jeden subjekt – fyzická nebo právnická osoba, OS musí založit nejméně tři zakladatele, z nichž alespoň jeden je starší 18 let)

státní příslušnost zakladatelů (u OPS může být i cizinec, případně i právnická osoba se sídlem mimo ČR, u OS musí jít o občany ČR);

- vedení účetnictví (u OPS podvojně vždy, pokud provozuje doplňkovou činnost nebo jejíž celkové příjmy (výnosy) v předchozím roce dosáhly tři miliony Kč nebo je-li příjemcem státních dotací, OS musí vést podvojně účetnictví tehdy, pokud podniká nebo pokud jeho celkové příjmy ze všech činností (tedy i z činnosti hlavní) v předchozím roce dosáhly tři miliony Kč, což bude v praxi spíše výjimkou

- postavení v řízeních podle zvláštních zákonů (pokud občan zjistí, že mu státní úředníci chtějí za domem postavit dálnici, o niž nestojí, pak by rozhodně neměl spoléhat na to, že je zaměstnanec OPS, která se podílí na ochraně přírody, ale urychleně vyhledat či sám založit příslušné OS jako právní formu občanské iniciativy, neboť zákony na ochranu životního prostředí mu přiznávají právo účastníka příslušných správních řízení.

